

PULA INVUULA

Lekwalo la Grain SA la
balemipotlana

BALA MOTENG:

- 3 > Lenaneo la dikolo la rona ke sekao
- 7 > Itse...Monica Mathamba
- 8 > Ditshwenyego tse di tthagisitsweng kwa Khonkereseng

Sireletsa thobo ya gago kgathlanong le melelo

MARIGA A TLA A TSENA MORAGO GA SELEMO LE LETLHABULA TSE DI BONGOLA THATA. KA NTLHA YA SETLHA SE SE BONGOLA THATA SE DIPHOLOGOLO DI NA LE PHULO E NTSI THATA FELA SE GAPE SE RAYANG GORE MELELO YA NAGA E KA NNA BOTHATA JO BOGOLO MONONGWAGA.

Melelo e ka tlhola tshenyo e kgolo thata mo dipolaseng. Lotlhokwana lwa mokgwaro lo le longwe lo ka nyeletsa diketekete tsa diheketara tsa lefatshe la temothuo. Melelo e mentsi ya dijalo e diragala pele kgotsa ka bonako fela morago ga thobo ka gonne ka nako e dijalo gantsi di a bo di budule le go oma.

Melelo e ka thibelwa jang

- Bana ga ba a tshwanela go tshameka ka mokgwaro.
- O se ke wa latlhela mokgwaro kgotsa sekerete se se tukang mo bojannye, matlhareng, dikhing kgotsa setoroing tse di omileng.
- O se ke wa gotsa melelo mo nageng kgotsa mo maemong a bosa a a phefo.
- Netefatsa gore melelo yotlhe e timilwe sentle.

Fa o bona molelo

- Fa o bona molelo wa naga, begelela baagisani

ba gago le motimamolelo wa selegae ka bonako. Ba bolelele gore molelo o tuka fa kae totatota.

- Tlogela mongwe fa gae go ka naya batho tshedimosetso ka molelo. Fa o na le radio kgotsa mogala, a di nne di butswa gore tshedimosetso e ntšhwa e tle e fetisiwe ka bonako fela fa e amogelwa.
- Fa o se mong wa polase, mmolelele ka totobalo gore tota molelo o šwa fa kae.
- Tlosa le go isa diphologolo le didiriso tsotlhe tsa polase kwa lefelong le le babalesegileng.

Didiriso tse o ka di dirisang go tima molelo

- Ditimamolelo – metsi kgotsa mohuta wa lorole lo lo omileng.
- Dira ditselamolelo ka makgasa a diseterepe tsa rabara kgotsa kgetsi e e metsi. Go betsa molelo ka diseterepe kgotsa kgetsi e e metsi go hupetsa mowa (okosijene) o molelo o o tlhokang go tuka. Fa go se na mowa o o lekaneng molelo o tlaa hupelwa le go tima ka bonya.
- Dirisa sepeiti se se sikarwang go kolobetsa dimela le bojang tse di fa pele ga molelo. Sepeiti se se sikarwang se sa ntse se le mosola thata fa o tlhola dikgabonyana tsa molelo fa morago ga molelo o sena go tingwa.
- Dirisa didutametsi le pompo ya metsi tse di ka

7

8

Mme Jane a re...

Gautshwane jaana bobegakgang bo bonala bo bega thata ka bosenyi le bonweenwee. Go diragalang ka batho ba rona, dikemo tsa rona le maitsholo a rona? Gongwe re tshwanela go bua ka maitsholo!

Maitsholo a tiro a akaretsa molebo, boitshwaro, tlotlo, tlhaeletsano le tirisano – gore o tsamaisana jang le ba bangwe. Potso e e thata ke gore mo seemong se se siameng le go amogelesega ke eng kgatthanong le gore ke eng se se phoso le se se gateleng.

Mo dingwaganyaneng tse di fetileng go ntse le ditlamo le batho bangwe ba maitsholo a bona a tiro a neng a tlhobaetsa le go nna le kamego e e bosula mo bathong ba bangwe. Se se akaretsa go ithaba ngololo fa ba bangwe ba dira sengwe se se sa amogeleseg.

Maitsholo a tiro jaaka boikanyego, go dira tiro sentle, go tlotla se motho o se dirang, go nna le boikaelelo jwa maitlomo le go ikutlwa/go nna karolo ya ponelopele kgotsa togamaano e e bophara, go bothokwa. Ga re a tshwanela fela go batla go dira, mme re eletse go dira selo se se tshwanetseng. Maitsholo a tiro a tswa ka fa teng!

Mo temothuong go na le ditshono tse dintsi tsa go bua maaka le go tsietsa. Akanya ka batho ba ba adimang madi ba bo ba sa a buse morago ga thobo; kgotsa batho ba ba jalang dijalo, ba di rorele kwa mmarakeng ba bo ba dira jaaka e kete ga ba a roba sepe; kgotsa ba ba adimang madi go jala palo e e rileng ya diheketara mme ba bo ba jala go feta (ka jalo ba sa dirise ditsengwa-teng tsotlhe mo masimong jaaka go rulagantswe). Batho ba ba sa tlotleng konteraka tsa bona, batho ba ba dirang diipato tsa go re goreng ba sa dire ka natla, batho ba ba rekisang dilo tse e seng tsa bona le batho ba ba rekang dilo tse di utswil-weng...se ke lenaneo le le sa feleng.

Fa re batla go aga lephata la temothuo mo nageng ya rona re tshwanela go boela morago kwa dikgopolothoeng tse di siameng tsa boikanyego, go dira ka natla, boikgapo le tlotlo. Mongwe le mongwe, go akaretsa le batho ba ba mo mafapheng a puso, o tshwanetse go dira tiro e e tshwanetseng ya letsatsi. E ke yona fela tsela e re tlaa atlegang ka yona fa e le gore re ya go feta tsela e dilo di dirwang ka yona – iphetole wena pele! Nna sekao, o ikanyege. A re boeleng kwa maemong ao re ka buang re sa ipelaele: lefoko la me ke tlotlo ya me!

Sireletsa thobo ya gago kgatthanong le melelo

tlamelang ka metsi a a lekaneng.

- Dišofole, diharaka le digarawe di ka dirisiwa go dira tsela ya molelo go thibela molelo go anama. Go ka tshubiwa molelo go tloga fa tseleng ya molelo o o tlaa fisang kgatthanong le botsamaelo jwa phefo. Tsela ya molelo se sebata se se phepa sa lefatshe se se tshwanang le tsela moo go se nang sepe se se ka tukang.
- Dirisa dišofole le diharaka go tima molelo ka motlhaba le mmu. Di dirise gape go tlosa bojang le dikala tse di omileng tse di ka tukang bonolo.
- Dirisa diselešase tsa letsogo go sega bojang le dimela tse di sa šwang fa pele ga molelo o o tlang.

Go tima (lwantsha) molelo

- Tlhaga molelo go tswa ntlheng e le nngwe kgotsa ntlheng tsoopedi mme o leke go ngotla lepele la ona.
- Fa go na le tsela ya molelo kgotsa sithibedi sa tlhaga jaaka noka, leka go timela molelo go ya kwa sithibeding seo.
- Tlhoma ditimamolelo mo mafelong a a maleba go tima ditlhase tse di rwalang ke phefo. Phefo e e maatla e ka rwala ditlhase bokgakala jwa khilomitara e le nngwe.
- Go bothokwa gore molelo o iteelwe go ya kwa pilong gore ditlhase di se ke tsa tlolela kwa bojannye le matlhareng a a iseng a šwe.
- Ka dinako tsotlhe baya botsamaelo jwa phefo leitlho.

Fa molelo o setse o timilwe

Fa molelo o setse o timilwe, go tshwanetse go dirwe tse di latelang:

- Netefatsa gore ditimamolelo ga di a utlwa bothoko.
- Paterola kgaolo bonnye diura tse tharo go tlhola dikgabonyana.
- Busetsa didiriso kwa lefelong le le tshwanetseng.

- Tlatsa didutametsi jaaka ditanaka tsa metsi (koloji).
- Baakanya didiriso tse di senyegileng.

Dikaelo tsa tsela ya molelo

Mong mongwe le mongwe oo molelo wa naga o ka simololang kgotsa wa šwa mo lefatsheng la gagwe, kgotsa wa anama go tswa mo lefatsheng la gagwe, o tshwanetse go dira le go tlamela tsela ya molelo ka fa lotlhakoreng lwa molelwane wa gagwe magareng ga gagwe le lefatshe le le mabapi. Ke tiro le maikarabelo a gago go netefatsa gore molelo ga o simolole mo lefatsheng la gago. Go tshuba ditsela tsa molelo ke nako e e dirisitsweng sentle mme go ka go sireletsa le polase ya gago (lefatshe, dikago, dijalo le loruo) mo matlhotlhaping. Beng ba lefatshe le le mabapi ba ka dumelana go dira tsela ya molelo e e tlhakanetsweng go tswa mo molelwane. Tsela ya molelo:

- E tshwanetse e nne bophara le bolelele jo bo lekaneng go ka nna le tšhono e e utlwalang ya go thibela molelo wa naga go anama go ya kgotsa go tswa mo lefatsheng le le mabapi;
- E se ke ya tlhola kgogolego ya mmu; mme
- E se ke ya nna le dilo tse di ka tshwarang molelo wa naga le go ka o tlolela tsela eo.

Maitlomo a ditsela tsa molelo

Maitlomo a ditsela tsa molelo e ka nna:

- Go thibela kanamo ya molelo o o laolwang kgotsa o o sa laolesegeng;
- Go supa ntlha fa molelo o ka tingwang teng;
- Go supa ntlha foo go ka simololang molelo kgatthanong;
- Ntlha ya tlhaselo ya molelo; le
- Ntlha ya go fithelela molelo.

**JANE MCPHERSON, MOTSAMISALENANE WA
LENANEOTLHABOLOLO LA BANTSHAKUNO
LA GRAIN SA**

Lenaneo la dikolo la rona ke sekao

KA 2010, GRAIN SA E SIMOLOITSE LENANEO LA DIKOLO KA THUSO YA MAIZE TRUST. LENANEO LE BONE KATLEGO. MO KOPONG YA RONA GO MAIZE TRUST RE NE GAPE RA KOPA TLAMELO KA MATLOLE YA LENANEO LA DIKOLO. KA LORATO MAIZE TRUST E NE YA REBOLA MATLOLE GO TSWELETSA KETELO KWA DIKOLONG.

Go botlhokwa thata go rotloetsa bana go itse le go lemoga boleng jwa temothuo jaaka motswedi wa dijo le tlhale, monnalesabe yo mogolo mo ikonoming, jaaka mothapi le kgetho ya boiphediso. Go feta halofo ya baagi ba Aforika ba kwa tlase ga dingwaga tse 20. Bana ke badirisi ba gajaana, badirisi ba isagwe le moloko o o latelang wa badiri, ka jalo bonako jo re ka bo lemosang boleng jwa temothuo ka kakaretso ka jona le madirelo a mmidi ka kgethego ke bonako jo re ka solofelang go bona ba tlhaloganyana botlhokwa jwa yona.

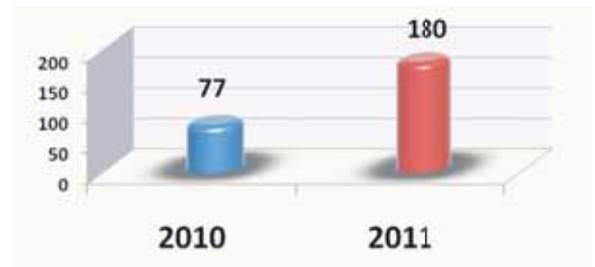
Monongwana maikaelelomagolo a porojeke ya rona ke go dira diDVD tse tharo tse di farologaneng tse di bontshang lephata la temothuo, madirelo a mmidi gammogo le temothuo jaaka tlhopho ya boiphediso. Dipalo tsa bana di dintsi thata – mo sekolong sengwe le sengwe re tshwanela go tsaya tshwetso gore a re bona bana botlhe mmogo (ka gore ditlhopho tse dikgolo ga di tsamaelane le tlhopho le go nna le seabe), kgotsa go ba bona ka ditlhophana tse di farologaneng (se se rayang gore mokatisi o tshwanetse go boeletsa thuto e e tshwanang gantsi). Re ikopantse le ba Agri-SETA ka Diphallane 2010 go kopa kemonokeng ya bona ya lenaneo. Ba supile fa ba tlaa aba R360 000 mo go dirweng ga diDVD tse tharo. Re amogetse kabo ya bona ka diatla tsoopedi le go simolola tiro ya thaopo ya go bona motlamelakaditirelo yo o tshwanetseng yo o ka dirang diDVD. Kwa bofelong re tlhophile Martie Willemse go tswa ga Noline Products, mo DVD ya ntlha, le PW van Wyk go tswa Agri TV mo DVD ya bobedi.

Batlhagisi (*presenters*) ba ne ba tlhophiwa mo dikgaolong di le le-some tse di farologaneng e bong Foreisetata, Bokonebophirima/Gauteng, Kwazulu-Natala, Kapabotlhaba le Mpumalanga. Mo kotareng ya ntlha go etetswe dikolo di le 180 koo DVD e neng ya tshamekelwa baithuti. DVD e dirilwe ka tsela e e leng gore go na le mafelo a le mararo a go ka emiswang mo go ona gore motlhagisi a buisane le baithuti ka diteng tsa yona. Morago ga kokoano, sekolo se sa ntse se fiwa phousetara jaaka segakolodi sa diteng tsa DVD ya ntlha – Dijo, Tlhale le Botshelo.

Baithuti ba ba farologaneng ba dikolo tse di etetsweng ba ne ba bodiwa fa letsatsi leo e ntse le le mosola mo go bona. Ditshwaelo tse di latelang di ne tsa amogelwa.

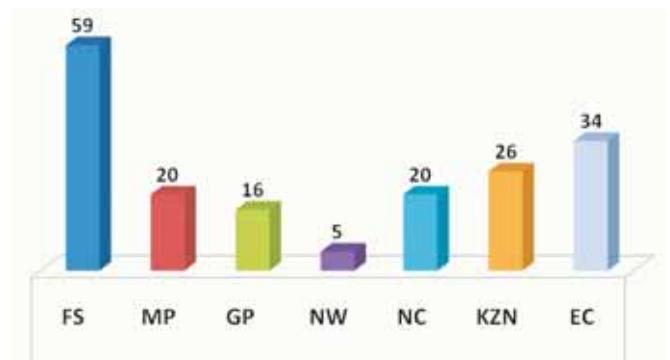
Baithuti ba ba etetsweng ka kotara ya ntlha ya 2010 le 2011.

Dikolo tse di etetsweng ka kotara ya ntlha ya 2010 le 2011.

Baithuti ba ba tsenetseng dithuto tsa kotara ya ntlha.

Dikolo tse di etetsweng mo diporofenseng tse di farologaneng mo kotareng ya ntlha ya 2011.

Lenaneo la dikolo la rona ke sekao

Moliko, Tebello le Doreen baithuti ba Sekontarikgolo ya Quibing

"Ga ke itse gore ke simolole kae, fela se nka se buang ke gore ke ithutile thata mme nka itumelela go ithuta go feta fa. Ke dumela gore go botlhokwa tota go jala ditlhare, jalo le jalo, gore re tle re tshela botshelo jwa rona sentle re itumetse ka gale. Gape ke ithutile gore tiro ya go jala ga se ya balemi fela, rona jaaka batho ba bašwa, re tlhoka go itse go le gontsi ka temothuo gore re tle re kgone go ntshetsa batho ba bangwe dijo, mme go tloga gompiono ke ya go itirela tshingwana ya merogo ka gore ke ithutile gore nka fithelela go le gontsi ka go jala. Ka jalo ke itumetse thata mme ke rata go leboga Grain SA ka go re ruta gore temothuo e ka nna botlhokwa go le kae. Ke eleletsa Grain SA masego, Modimo o ba thuse go fitlha re kopana gape."

Mosamo, Mokhele P, Diphapang, Radimo le Mokhele M ba Sekolosegolwane sa Le Reng

"Ke ithutile dilo di le dintsi tse re neng re sa di itse, jaaka gore 90% ya dijo tsa lefatshe e tlhagisiwa ke balemirui. Re tlhoka balemirui ba le batlhano go dira beke e le nngwe. Bangwe ba rona re ne re sa itse gore diaparo di dirwa ka boboa jwa phologolo mme diphologolo ke karolo ya temothuo. Re ne re akanya gore temothuo ke fela ka go dira temothuo fela gompiono re lemogile gore re ne re fositse. Tota ke ka ga balemirui gonne kwa ntle ga balemirui, ga go na dijo."

Thabiso Msomi wa Sekolosegolo sa Linpark

"Ee, e re sedimoseditse ka foo dijo tse re jang di tlang ka teng kwa go rona, le gore di dirwa jang. Gape e dirile gore re bone lotlhakore lo longwe lwa temothuo le mesola ya lona. E re sedimosetsa gore diaparo tse re di aparang tse di dirwa le go tla jang kwa go rona."

Bongani & Sechaba ba Sekolosegolwane sa Thabo Thokoza

"Ee! Tlhagiso e tlhalogantswe sentle mme re ithutile thata ka temothuo. Ga re ka ke ra tshela kwa ntle ga temothuo. Nnete ke gore go na le kgolagano e e kitlaneng magareng ga tikologo ka gore balemirui ba ntsha dijo go tswa mo diphologolong le dimela. Re ithutile gore se re se aparang se tswa mo temothuong e bile re ithutile gore sonobolomo e ntsha oli mme gape katune e ka ntsha marokgwe a dijini go sa kgathalasege setaele. Re ithutile gape gore fotosentisise e diragala mo dimeleng tse ditala le tlelorofele e tswa dimeleng tse ditala. Re a go leboga Grain SA, go ntse monate go nna le wena."

Monique Pretorius Sekolosegolo sa Winburg

"Ee, ke ithutile gore re ka dira pharologano fa e ka re sekolo se tswa ra ya go dira kwa polaseng le go thusa gore rotlhe re bone dijo. Gape ke bone gompiono gore dijo tsotlhe le dikuno tsa rona tse re di jang di tswa kae, mme ga go bonolo go di dira jaaka rotlhe re gopola. Ga ke ise ke ke ke akanye thata ka tsenelelo ka ditirego tsa go dirwa ga dikuno, mme e ntse se se kgatlisang tota. Ke a leboga!"

Ramona Steenkamp wa Sekolosegolo sa Pionier

"Ee, e ne e kgatlisang le ya boleng jo bogolo. Nna ruri ke tlotla thata se ke se jang le kwa se tswang teng. Re lo lebogela go abelana kitso ya lona le rona, re itumetse go menagane. Tsweetswee tswelelang go dira jalo gonne ke sengwe se se khatlisang tota."

Malefane Retshedisitswe wa Sekolosegolwane sa Boitumelo

"Ke lemogile gore kwa ntle ga temothuo re ya go bolawa ke tlala mme re ya go tlhoka le diaparo tse re ka di aparang. Mo go nna temothuo e siametse batho, diphologolo le tse dingwe. Ke rata go rotloetsa batho ba ba bolayang diphologolo le dimela gore ba khutle go dira jalo gonne fa ba tswela go bolaya dimela re a go tswela go sotlega re se na dijo, dikgong, fanitšhara, matheriale o o aging matlo le go sotlega ka go tlhoka dikwalelo, mme fa re bolaya diphologolo le teng re ya go sotlega re se na diaparo le dijo. Ke e rata thata..."

Letshabo Ipeleng wa Sekolokopanyo sa Senzile

"Ke ithutile go le gontsi gore dikuno di tswa kae le kwa di ileng teng pele di nna dijo tse ditala. Re ithutile ka moo dimela le diphologolo di leng botlhokwa ka teng mo go rona le gore di re tlamela ka eng. Re ithutile gape gore fa dijo di tswa kwa lephateng la motheo di ya kwa lephateng la madirelo go fithelela kuno ya bofelele. Di re tlamela gape ka diminerale le tlhale."

Metyatat Nontetho wa Sekolokopanyo sa Senzile

"Loeto lwa Grain SA lo ntse le kamego e e siameng – gonne lo re fa kitso gore dikuno di dirwa jang lephateng la motheo, la sekontari go ya la thešari. Se e ntse maitemogelo a a itumedisang thata mo go nna. Tota ke ne ke gakgamaditswe ke lotso lwa diretala. Go bona ditšhono tsa tiro tse motho o ka di bonang ka dilo tsa temothuo go nkgwetlhile go akanya. Ke ithutile gape gore diaparo tse ke di aparang letsatsi le letsatsi, di dirwa jang. Jaanong ke ya go tlotlhomisa gore ke ditiro tsa boiphedisio dife tse nka di bonang fa ke batla go tsena mo temothuong gonne ke bone gore batho ba ba se nang bokgoni ba ba sa direng le bona ba ka nna le tshwaelo – se se rayang gore go ya go tlholwa ditiro mme matshelo a mantsi a tlaa fetoga. Ke sa ntse ke re se e ntse maitemogelo a a gakgamatsang mo go nna."

Pono Shembe wa Kholetšhe ya Temothuo ya Zakhe

"Loeto lo ne lo le mosola mo go nna mme ke dumela gore bontsi jwa sekolo, fa e se sekolo sotlhe, bo ikutlwa jalo. Ke ithutile go le gontsi mo loetong lo, bogolosegolo gore ditlhokego tsa batho ba bantsi di tswa mo madirelong a temothuo. Go tswa mo tirag-along ya khudugelotoropong ya go tswa polaseng go ya ditoropokgolong. Temothuo e dira jaaka motlhodi mo ntshokunong ya dijo lefatshe ka bophara. Go ka nna teng ga diaparo go tlhotlhelediwa ke ntshokuno ya temothuo. Re tlaa letela loelo lo lo latelang ka botswapelo."

Rebecca Ntsapi wa Sekolosegolwane sa Boitumelo

"Ke bone gore kwa ntle ga temothuo batho ba ya go sotlega mme batho ba ya go fela le go swa. Kwa ntle ga temothuo ga go ne go nna le diaparo le dijo le setlaagana. Temothuo e bothokwa mo matshelong a rona ka gore kwa ntle ga yona dilo di le dintsi mo lefatsheng ga di kitla di nna teng. Ke a leboga."

Moshane Paballo Vinoliah wa Sekolosegolo sa Rainbow

"Ee, go ne go itumedisa thata gonne ke ithutile go le gontsi le go feta ka temothuo. Ke motho yo o tlotlo le yo o utlwisang mme ka ntlha ya loeto lo jaanong ke tlhologanya go le gontsi ka temothuo mme ke eletsa go ithuta go ya pele ka yona. Go ne go siame tota. Ke rata go dira temothuo mme ke dumela gore go na le ditshono tse dintsi tsa tiro. Ke ka itumela fa mokatshi wa Grain SA, Rre A Thomas a ka nkaraba. A e se ke ya nna mo sekolong sa rona fela, fela ke ka rata gore lo nne mafoko a a molemo mo dikolong tse dingwe."

Callum Estchmaier wa Kholetšhe ya Temothuo ya Weston

"Ee go ntse le boleng jo bogolo mo go rona gonne e re baakanyetsa temothuo mo isagweng. Puo e e re thusitse gape go bona ka moo temothuo e leng bothokwa mo dijalong, diaparong, ditlhakong le maatla. Gape re rotloedwa go tsamaelana le temothuo."

Mtabane Egnar wa Sekolo Lere-La-Thuto

"Go ne go kgatlhisa thata mo go nna ka gore dilo dingwe ke ne ke sa di itse. Ke thusegile thata. Ke eletsa gore Grain SA e boe gape. Ke ne ke sa itse gore reise e tlhoga ka fa tlase ga mmu le metsi. Sengwe gape se ke se ithutileng se ke neng ke sa se itse ke gore borraetshomogolo fa ba ne ba tshwanela go apara sengwe ba ne ba tshwanela go ya go tsoma gore ba bone se ba ka se aparang, fa rona re reka ka dishopong. Ke ithutile go le gontsi thata go feta ka moo ken eng ke solofetse. Tsweetswee lo boe gape lo tle go bontsha ba ba sa bonang. Ba tlaa gakgamaleda go bona se ke se boneng gompiano. Se ne se itumedisa thata e le ruri!"

Sandile Mohunu wa Sekolosegolo sa Sarel Cilliers

"Ee, ke dumela gore rona jaaka batho re tsaya dilo tsa temothuo botsatsa. Ga ke ise ke ke akanye ka dilo tsotlhe tse ke di utlwileng fa gompiano. Jaanong ke itse gore dikuno di tshwana le dikhonofoleike ga di tlhage bonolo fela jaaka rona re akanya. Ke nako gore re lebelele tlhologo ka leitho le lengwe. Tshwarang ka thata tiro e lo e dirang. Lo se ke lwa lathegelwa ke mafolofolo a lo nang nao..."

Londeka Mkhize wa Sekolosegolo sa Estcourt

"Ee, go boammaaruri gonne ke ithutile gore go na le dikarolo tse dintsi mo temothuong. DVD e ne e tlhalosa go le gontsi ka tsela e e kgatlhisang thata. E nthutile gore go na le metswedithuso e mentsi e e nang le boleng jo bogolo mme jaaka batho re tshwanetse go e tsaya tsia. Re tota re leboga gore go bo go na le batho ba ba tsayang nako ya bona go re lemosa ka ga dilo tse mme re letetse loeto lo lo latelang ka botswapelo."

Makotsoang Sello wa Sekolokopanyo sa Louw Wepener

"Ee, gonne go monate go itse go le gontsi ka temothuo mme ke ithutile gore mmu ke ona motswedi o mogolo wa lefatshe. Sengwe le sengwe se re se bonang gompiano se tswa mo diphologolong le nna. Rremogolo le ena o ne a le molemirui, fela o ne a se na maitemogelo a magolo mo go tse di farologaneng jaaka rre yo o jalang dilo. Ke ka rata go tswelatsa boswa jo jwa borraetshomogolo pele, mme rre o ka ipelafatsa thata ka nna. Ka jalo se e tlaa nna selo se nka se se lebaleng. Ke a leboga."

Jaco Hulme wa Sekolosegolo sa Linpark

"E ntse le bokao jo bontsi mo go nna ka gore e ntemositse gore sengwe le sengwe se re se jang le se re se aparang se tswa mo tlhologong. Ke ithutile gore balemirui ba na le seabe se segolo mo matshelong a rona gonne ba re jwalela tse re di jang le gore merogo yotlhe e re e jang e tswa mo mmung o o molemo. Balemirui ba netefatsa gore diphologolo tse re di jang di fodile le gona mmu o bothokwa thata mo matshelong a rona. Batho ba tshwanetse go thokomela tlhologo go seng jalo dijo di ka se nne teng gonne re dirisa milione o le mongwe wa ditono tsa mmidi ka ngwaga mme fa go tswelatsa jalo lefatshe le ka iphitlhela le le mo kotsing, mme se ntlile gore ke akanye thata ka se re nang le sona le gore re leboga thata."

Tlhomomogopolo mo Setlhopathutano sa Kapabotlhaba

MO KGAOLONG E GO NA LE DIHEKETARA DI LE 2 152 TSA LEFATSHE LA TEMO LE LE DIRISIWANG KE DITOKOLOLO TSA DITLHOPATHUTANO. SE KE LEFATSHE LA MORAFE, LEFATSHE LE E LENG LA PUSO FELA LE LAOLWA KE PUSO-MORAFE. MOLEMIRUI MONGWE LE MONGWE O NA LE "TSHWANELO YA TIRISO" E E LEKANANG LE TUMELANO YA KHIRO. MOLEMIRUI GA A KITLA LEFATSHE E NNA LA GAGWE, FELA LEFATSHE GA LE KITLA LE AMOGWA BALOSIKA.

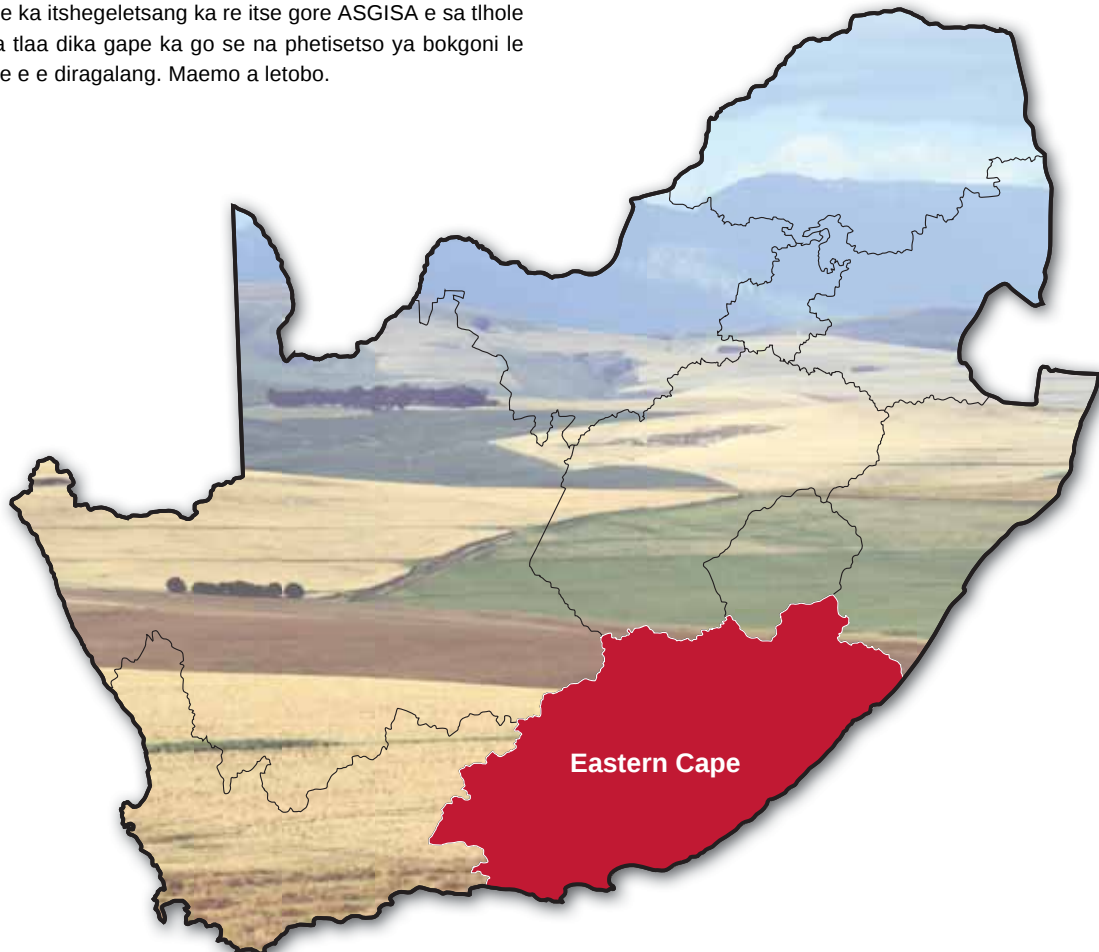
Mo setlheng se, balemi ba reteletswe ke go jala diheketara di le 857. Go na le mabaka a le mmalwa a a tlhodileng se, a a akaretsang ditshenyegelo tse di kwa godimo tsa ditsenngwateng gammogo le ditshenyegelo tse di kwa godimo tsa go dirisa borakonteraka. Balemirui ga ba kgone go ithekela didiriso le diterere tse e leng tsa bona ka ditlhotlha tse ba di amogelang mo dithorong tsa bona tse di kwa tlase mme poelo e le nnye. Bontsi jwa balemirui ba ba sa ntseng ba dirisa lefatshe le ba tsofetse mme ba ikantse diphenšene. Balemirui ba ba tsofetseng ga ba letlege go bona thuso ya matlole jaaka dikadimo go tswa dibankeng mme ga ba kgone go oketsa lefatshe le ba le lemang ka madinyana a ba nang nao.

Bogolo jwa lefatshe la temo ga bo a agelelwa ka jalo balemirui ba leb-agane le ditatlhegelo go tswa mo loruong lo lo fulang mo masimong a a jetsweng. Lenaneo la CASP la Lefapha la Temothuo le bonya thata mo mafaratlhatlheng a a tshwanang le metheriale wa kagelelo. Lenaneo la ntshokuno ya dijo le le sephara le wela tlase ngwaga le ngwaga mme ke balemi ba se kaenyana fela ba ba thusiwang ke lenaneo le go jala dijalo tsa bona. Balemirui ba Magae ba dira dikopo kwa lenaneong la ASGISA le le berekang lefatshe la merafe kwa ntle ga go akaretsa beng ba lefatshe. Se ga se tharabololo e e ka itshegeletsang ka re itse gore ASGISA e sa tlhole e bereka masimo, a tlaa dika gape ka go se na phetisetso ya bokgoni le maatlafatso ya nnete e e diragalang. Maemo a letobo.

Ditokololo tsa setlhopathutano di kopana gangwe ka kgwedi. Go na le bo-leng jo bogolo go nna karolo ya setlhopathutano ka balemirui ba kgona go arogana dikakanyo le go tlagisa ditlhokego tsa katiso tsa bona gammogo le go abelana kgakololo le kemonokeng. Balemirui ba magae ba kgakala thata le balemirui ba bagwebi mme go na fela le palonyana ya balemirui e nnye e e dirang temothuo mo selekanyong sa bogwebi. Tlhabololo mo dikgaolong tse e bonya, fela ke itumela go ka bega gore tswelolepele e a bonala. Balemi ba dirisa dipeo tsa maidi, monontsha le go tsaya matsapa a magolo go laola mofero mo masimong a mmidi a bona.

LAWRENCE LUTHANGO, MOGOKAGANYI WA POROFENSE, WA LENANEOTLHABOLOLO LA BALEMIRUI LA GRAIN SA

Itse...

Monica Mathamba

MONICA MATHAMBA O NNA MO KGAOLOTSAMAISSONG YA MTHATHA MBOZISA KOO A LENG KAROLO YA MOKGATLHO WA BALEMIRUI WA MBOZISA. MONICA O LEMA MO LEFATSHENG LA MORAFE MME O KGOONNE GO TERATELELA MASIMO A DIJALO A GAGWE A DIHEKETARA TSE THATARO.

Monica o tsenetse dikhosokatsio tsa Grain SA tse di latelang: Tlhagiso mo Ntshokunong ya Mmidi gammogo le Khoso e e tswelaletseng ya Ntshokuno ya mmidi. Monica o tokafaditse ntshokuno ya mmidi ya gagwe ka go dirisa kitso le bokgoni tse a di boneng ka go nna tokololo ya Grain SA. O ne a tlaetse go ntsha ditono tse 3,5 ka heketara fela jaanong o ntsha ditono tse 4,5 ka heketara.

O tsaya kae matlole go jala dijalo tsa gagwe?

Tlamelo ka matlole ya dijalo tsa gagwe e dirwa go tswa mo kgetseng ya gagwe mme ga a itumelela tlamelo ya matlole ka gonne dikadimo di rebolwa thari thata setlha se setse se fedile.

O bona kae ditsenngwateng tsa gagwe?

Monica o reka ditsenngwateng tsa gagwe go tswa Mthiza Farmers Co-op

le Eastern Cape Co-op. Ditlhotlha di tloga di le kwa godimonyana mme e bile batlamedi ga ba mo thuse ka kgakololo epe ya setegeniki.

Seabe sa puso ke sefe mo temothuong mme ba se fitlhelela jang?

Seabe sa puso ke go naya bantshakuno kgakololo le bokgoni jwa setegeniki gammogo le go tlamela ka mafaratlhatlha. Monica a re puso ga e diragatse seabe sa yona ka gore ga e diragatse dipholisi tsa yona.

Ke eng se se mo nayang katlego?

Monica a re o nwa katlego ke Lorato lo logolo le go semelela. O dumela gore go dirisa dipeo tsa mmidi, monontsha le kgatsho ya dibolayatlhatshana go laola mofero, go tokafaditse thobo ya gagwe. Monongwaga Monica o batla go reka didiriso tse dintsi, bogolosegolo sekgatshi sa "boom" (*boom sprayer*).

LAWRENCE LUTHANGO, MOGOKAGANYI WA POROFENSE WA LENANEOTLHABOLOLO LA BALEMIRUI LA GRAIN SA

PULA IMVULA

**Kgatiso e e etlediwa
ka thuso ya Maize Trust.**

GRAIN SA

PO Box 88, Bothaville, 9660
► (056) 515-2145 ◀
www.grainsa.co.za

MANEJARA WA LENANEO

Jane McPherson
► 082 854 7171 ◀

MOITSEANAPE: KATISO LE TLHABOLOLO

Willie Kotze
► 082 535 5250 ◀

MOITSEANAPE: FIELD SERVICES

Danie van den Berg
► 071 675 5497 ◀

PHATLATATSO: PULA-IMVULA

Debbie Boshoff
► (056) 515-0947 ◀

BAGOKAGANYI BA DIPOROFENSE

Daan Bosman
Mpumalanga (Bronkhorstspuit)
► 082 579 1124 ◀

Johan Kriel
Free State (Ladybrand)
► 079 497 4294 ◀

Tonie Loots
North West (Zeerust)
► 083 702 1265 ◀

Jerry Mthomboti
Mpumalanga (Nelspruit)
► 084 604 0549 ◀

Lawrence Luthango
Eastern Cape (Mthatha)
► 083 389 7308 ◀

Jurie Mentz
KwaZulu-Natal and Mpumalanga
► 082 354 5749 ◀

Ian Househam
Eastern Cape (Kokstad)
► 078 791 1004 ◀

KOLOGANYO LE KGATISO

Infoworks
► (018) 468-2716 ◀
www.infoworks.biz

PULA IMVULA E FITLHLEWA KA DIPUO TSE DI LATELANG:

Setswana,

Seesemane, Seaforikanse, Sesotho,
Sesotho sa Leboa, Sezulu le Sethosa.

**Maitlomo a rona ke go ntsha kgatiso e e
gaisang ka fa go kgonegang. Ditschwaelo
dingwe le dingwe ka diteng tsa borulaganyi
kgotsa neelo ya teng, di ka lebiswa go
Jane McPherson.**

Ditshwenyego tse di tlhagisitsweng kwa Khonkereseng

**RRE JAN BOTHA GO TSWA THABA'PATCHOA O
TLHAGISITSE DITSHWENYEGO DI LE MMALWA MO
BOEMONG JWA BANTSHAKUNO BA BA TLHABOLO-
GANG KA NAKO YA KHONKERESE YA GRAIN SA YA
NGWAGA LE NGWAGA KA 9 MOPITLWE 2011. O NE
A TLHOMILE MOGOPOLLO THATA MO DIKGWETLHONG
TSE DI LEBANENG BANTSHAKUNO BA BA TLHABOLO-
GANG LE GO PALELWA GA PUSO KE GO BA THUSA.**

"Jaaka bantshakuno ba bantsho re lebane le
dikgwetlho tse di tshwanang le tsa bantshakuno
ba bagwebi mme go le gantsi dikgwetlho tse di
re betsa segampana gonne re se na dipolokelo
(reserves)" go rialo Jan, pele a tswela go fa
dikao tsa mathata a ba kopaneng nao le ka moo
puso o ba phugantseng ka teng.

Tshwenyego ya ntsha e a e tlhagisitseng ke
selekanyo se se kwa tlase sa pH. O ne a supa ka
moo Lefapha la Temothuo, Dikgwa le Thuothapi
mo Foreisetata le solofeditseng bantshakuno
ba bona llaeme ka teng. Mebepe ya GP e ne
ya dirwa, dikaommu tsa tsewa, dikatlanegiso
tse dirwa, methamo ya llaeme ya tlhomamisiwa
e bile le madi a le teng mo tekanyetsokabong.
Tsotlhe tse di ne di setse di dirilwe ka Motshega-
nong 2010, fela le gajaana llaeme ga ise e tshel-
we mo masimong. "Se se amile dijalo tsa selemo
ngogola mme se sa ntse gape se tlaa ama dijalo
tse korong monongwaga", go rialo Jan.

Tshwenyego ya gagwe ya bobedi e ntse
seemo se se bokoa sa metšhine le diterekere.
O buile ka moo Grain SA e dirileng tshakatshe-
ko e e tseneletseng ya diterekere le metšhine
ya bantshakuno ba le 42 mo Foreisetata le go
kopa LTDT go thusa bantshakuno ka R2,5 mil
ione ka teng go di baakanya. Se se ne se setse

se dirilwe ka 12 Mopitlwe, 2010 fela le go fitlha
gajaana ga go nko e tswang lamina.

Tshwenyego e e latelang ya gagwe e ntse dikon-
turu le mesele ya metsi e e senyegileng. "Lefapha la
LTDT le na le lenaneo la Tshomarelo ya Lefatshe
le le dirang tiro e e manonthotho, fela tekanyetsok-
abo e nnye thata mme lefatshe lona le gogolega ka
bonako jo bo sitisang go itepatepanya le yona".

O ne a ama gape maemo a a maswe a ditsela
mo nageng ya rona le ka moo a amang ikonomi bo-
sula ka teng pele a fetela kwa bothateng jwa phu-
lophetiso. "Phulophetiso e tshwanetse go laolwa
ke LTDT ka lenaneo le le kileng la bo le itsege ka
"tshireletso ya boalommu" go tshikintse Jan jalo.

Go palelwa ga bommasepala go laola ma-
fatshe a merafe le gona go tlhageletse mo lena-
neong la gagwe gammogo le mathata a go bona
dikadimo tsa ntshokuno. Jan o tlhalositse gore ke
fela 25% ya masimo a bantshakuno ba bantsho
e e neng e jetswe ngogola gonne bantshakuno
ba sa kgona go fitlelela dikadimo tsa ntshokuno.
Dipoelo di dinnye thata go ka kgontsha go bona
kadimo. Grain SA e diretse bantshakuno ba le 152
ditogamaano tsa kgwebo mo lenaneong la yona
ba ba neng ba batla go jala dijalo tsa selemo.
Bantshakuno ba ne ba tlhoka dikabo tsa nakwa-
na gore seno se kgonege fela puso ga e a ka ya
tsaya tshwetso ka ntsha e. "Diheketa di le 27 000
tse masimo di ka bo di jetswe ke bantshakuno ba
bantsho – puso ga e a tsaya matsapa ape, fela ya
re e tshwenyegile ka tshireletsego ya dijo".

Jan gape o tlhagisitse tshwenyego ya gore
balemisi ga ba kgone go thusa bantshakuno.
"Ga ba na maitemogelo a temothuo a tiragatso
ape fela e bile le mo dipolaseng ga ba tle."

Sekao sa bofelo sa go palelwa ga puso go
rarabolola ditshwenyego tsa balemirui ba ba
tlhabologang e ntse ntsha ya Lefapha la Mere-
ro ya mafatshe ya go abela batho ba e seng
bantshakuno lefatshe, "Bantshakuno ba ba non-
ofileng ba tswelletse go kgaratlha ka go tlhoka
lefatshe le e leng ba bona, fa lefatshe le nwa
ba bangwe ba ba sa kgone go le dirisa."

Rre Jan Botha o digetse puo ya gagwe ka go
ikuela mo go Modulasetilo wa Khonkerese go feti-
setsa molaetsa wa bona kwa maemong a a kwa
godimodimo a puso. "Ba paledisa bantshakuno ba
bantsho go tswela, mme ga re kitla re fetola lep-
hata le kwa ntle ga gore ba simolole go direla batho"
a digela jalo.

**ILANA KOEGELEBERG, MOTSHWAEDI WA
GRAIN SA**

